

Találkozások az osztrák–magyar határ mentén.

KONFERENCIA.

EÖTVÖS LÓRÁND TUDOMÁNYEGYETEM
SAVARIA EGYETEMI KÖZPONT.

SZOMBATHELY, 2022. SZEPTEMBER 14–16.

Az ELTE SEK Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Központ Történelem Tanszék szervezésében tartott tanácskozáson osztrák és magyar kutatók – egyetemi és doktorandusz hallgatók, illetve a tudományt évek, évtizedek óta művelő szakemberek – mutatták be legújabb kutatásaikat a 20. század nyugati határtörténetéhez kapcsolódóan. Az interdiszciplináris tudományos tanácskozás megvalósítását az Osztrák–Magyar Akció Alapítvány és az Osztrák Kulturális Fórum támogatta.

A rendezvény ötlete dr. habil. Murber Ibolya, az ELTE BDPK Történelem Tanszékének habilitált egyetemi docensétől származott, aki a szervezés lebonyolítását is felvállalta. Murber Ibolya megnyitó beszédében elmondta, hogy a konferencia célja egyrészt, hogy áttekintsük az osztrák–magyar határhoz kapcsolódó szerencsére igen sokszínű legújabb kutatásokat. Másodszor a 3 nap a dialógusról és kapcsolatteremtésről is szól. Mindez azt szolgálja, hogy az előadók jobban megismerjék egymást és a kutatásaikat, így akár a kávészünetek vagy közös ebédek, vacsorák alatti kötetlen beszélgetések folyamán új kutatási projektek alapjait is letudják tenni. A konferencia szervezője harmadszor azt emelte ki, hogy az ilyen egyetemi rendezvények annak is megteremtik a lehetőségét, hogy a tudományos közélet „demokratizálásának” érdekében a különböző generációkhoz tartozó, és a tudományos pályájuk különböző szakaszában lévő kutatók és jelöltek között párbeszéd alakulhasson ki. A megnyitó beszédet követően, dr. Lenner Tibor az ELTE SEK

BDPK igazgatója köszöntötte kedves és bízott szavakkal a jelenlévőket.

A hivatalos köszöntők után a plenáris előadásra került sor, amelyet dr. habil. Bencsik Péter a Szegedi Tudományegyetem docense tartott „Az osztrák–magyar határ a 20. században: territorializálódás, határrezsimek, erőszak” címmel. Bencsik Péter előadásában, az osztrák–magyar határ átjárhatóságának kérdésére fókuszált. A prezentációjában felvázolta a területiség (territorialitás) és annak folyamatos alakulása (territorializálódás) közötti összefüggéseket. Elmondása szerint kezdetben Ausztria és Magyarország egyaránt a nyugati határrezsimek részét képezte, azonban Magyarország már a 20. század elején a keleti határrezsimekhez közeledett. A 2. világháborút követően a szovjet határrezsimek szolgai másolása zajlott, amelynek célja a határ hermetikusan lezárása volt. Kiemelte, hogy az 1950-es évek második felének desztalinizációs folyamatai és az 1960-as évek végi gazdasági–politikai reformok ugyan megteremtették a határrezsimek enyhülését, azonban ezek a határrezsimek destabilizálását is magukkal hozták.

A plenáris előadást követően szerepet kaptak a fiatal kutatók is. A sort Székely Tamás az iASK Kőszeg levéltáros/kutatója és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK doktorjelöltje nyitotta meg „A nemzetiségi kérdés biztonsgtörténeti olvasata. A nyugat-magyarországi példa” című előadásával. A prezentációja során a biztonsgot emelte a középpontba, azonban nem a fogalom hétköznapi kontextusában. Az előadó kifejtette, hogy az 1990-es évektől az újabb megközelítések a biztonsgot már nem egy létező vagy nem létező realitásnak fogják fel, hanem azt egy társadalmi konstrukcióként, a biztonsg különbsz narra-tívájaként értelmezik. Így vizsgálata középpontjában már nem az állam, hanem

ügynevezett szekuritizációs folyamatok állnak. Az előadás ennek tükrében vizsgálta a 19. század végén a magyarországi nemzetiségek által okozott korabeli politikai közbeszédben megfogalmazott vélt vagy valós veszélyeket.

Nagy Adrienn az ELTE Bölcsészettudományi Kar doktorjelöltje a „Csempészet a mozivásznon és a valóságban” címmel tartotta meg előadását. A rendkívül színes és vizuálisan gazdag elemekben bővelkedő prezentáció a túlélést szolgáló makroszintű csempészetet mutatta be. Az előadás középpontjában nem az elsődleges állami, törvény- és rendőrhatalom, jogbírói és határőrizeti anyagok álltak, hanem a különböző vizuális „csempész-tudósítások.” Nagy Adrienn egy korabeli filmriport szemüvegén keresztül számolt be az osztrák–magyar határ menti csempészcselekményekről.

Horváth N. Zsolt az ELTE SEK BDPK végzős hallgatója „Az osztrák–magyar határmegállapító bizottság működése a magyar sajtó tükrében” című előadásában a korabeli magyar sajtó határmegállapító bizottságról szóló tudósításait elemezte. Az előadás során hangsúlyos szerepet kapott a Millerand-kísérőlevél, a gazdasági-etnikai tényezők, valamint a határmegállapító bizottság tevékenységéről szóló beszámolók is. Horváth N. Zsolt arra mutatott rá, hogy miként függött össze a revízió délibábját mindenáron fenntartani igyekvő magyar kormány és a sajtó retorikája a 20. századi magyar külpolitika revizionista irányvonalával.

A konferencia első napját dr. Fiziker Róbert a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának történész levéltárosa zárta. Fiziker rendkívül hallgatóbarát és élménydús előadása „A soproni népszavazás a Külügyminisztériumi levéltár fennmaradt irataiban, 1921–1989” címet kapta.

Kiemelte, hogy a soproni népszavazás lezárulásával a két ország közti problémákat egyszerűen a szőnyeg alá söpörték, amely ennek ellenére mégis megterhelte a kétoldalú kapcsolatokat. Ezért csak az 1970–1980-as években kezdődhetett el a közös történelem újra felfedezése. Az előadó sajnálattal állapította meg, hogy Sopronnal kapcsolatban mindmáig két eltérő álláspont – egy osztrák és egy magyar – létezik. Egyik oldalon a Magyarország mellett kiálló város a „civitas fidelissima” áll, a másik oldalon pedig a Burgenland elveszített fővárosának, a „civitas schwindelissima”-nak az emlékezete.

A konferencia csütörtök reggel folytatódott a nyelvészek és kultúrtörténészek szekciójával. Elsőként dr. Vörös Ferenc az ELTE BDPK Magyar Nyelvtudományi Tanszék vezetője számolt be a „Nyelvi/etnikai viszonyok vizsgálata a 18. századi családnevek alapján a nyugat-magyarországi régióban” című kutatásáról. Az előadás a 2014-ben megjelent, „Kis magyar családnévatalasz”, illetve a 2017-ben publikált „Kárpát-medencei családnévatalasz” adatbázisaira alapozva szolgált adalékokat ahhoz, hogy miként lehet a családnevek térbeli eloszlását felhasználni a történelmi népeségmozgások modellezéséhez.

Dr. Harlov-Csörtán Melinda a váci Apór Vilmos Katolikus Főiskola docense „A burgenlandi Fertő-vidék soknemzeti-

ségének, mint kulturális örökség értékének a vizsgálata” címmel adott elő. A prezentáció során a történész beszámolt a 2022. nyári terepbejárásáról. Harlov-Csortán Melinda azt vizsgálta, hogy a Fertő-vidék burgenlandi településein megjelenik-e, és ha igen, akkor milyen formában a történetileg jellemző, illetve ma már kulturális örökséggé nyilvánított soknemzetiség. Az előadásban szó esett a történeti soknemzetiség reprezentációja mellett, az időszakos nyelvhasználatot befolyásoló tényezőkről is.

Dr. Tóth Péter az ELTE BDPK Magyar Nyelvtudományi Tanszék nyelvésze a „Nyelvsziget a nyugati végeken: a felső-pulyai és középpulyai nyelvjárás” című előadása egy 2016. évi, hallgatókkal végzett kutatásra épült. Ennek célja a burgenlandi magyarság életének és kultúrájának megismerése, a nyelvjárás archaikus rendszerének a tanulmányozása, a nyelvi asszimiláció folyamatának megfigyelése, valamint a nyelvi tájkép rögzítése volt. Az előadó rámutatott, hogy a burgenlandi nyelvsziget egyediségét az is biztosítja, hogy az 1960-as években felgyorsuló asszimilációs folyamat ellenére, a magyar nyelv olyan nyelvi sajátosságai megőrződtek, amelyek máshol már teljesen eltűntek.

Dr. habil. Kalocsai Péter az ELTE BDPK Történelem Tanszék vezetője „Az osztrák–magyar határon közhasználatú járműveken való átutazás lehetőségei a 20. században” címmel arról számolt be, hogy miként változtak meg a múlt század folyamán a mobilitási lehetőségei Magyarországról Ausztria irányába. Kalocsai Péter az Osztrák–Magyar Monarchia korának, a Horthy-korszaknak és végül a szocialista időszernek a fő közlekedési folyosóit és az igénybe vehető tömegközlekedési eszközeit mutatta be a hallgatóságnak.

Dr. Törő László Dávid a Debreceni Egyetem tudományos munkatársa a „Ha-

tárfogalmak az osztrák–magyar történeti Burgenland-diskurzusban” című előadásában azt a problémát járta körül, hogy milyen határfogalmakon keresztül értelmezték Burgenland történelmét az osztrák és magyar történetírásban. Szó esett a politikai és népi határ különbségeinek sokat vitatott kérdéséről, illetve a történeti és eszencialista megközelítések különbségéről is. Ennek keretében vált nyilvánvalóvá, hogy az etnicista és rasszista megközelítések egyaránt a határrégió vegyes etnikumú lakosságát vették célkeresztbe.

A konferencia házigazdája Murber Ibolya „Az 1956-os menekültek és az osztrák–magyar határ” kapcsolatáról beszélt. Az előadó leszögezte, hogy az osztrák–magyar határ rövid idejű átjárhatósága a korabeli lakosság 2%-ának kivándorlását tette lehetővé. Szó esett arról is, hogy az 1956-os magyarok gyors letelepedését és új házájukban történő sikeres integrációját az 1950-es évek hidegháborús kontextusa tette lehetővé.

Dr. habil. Tóth Imre a Pécsi Tudományegyetem oktatója és a Soproni Múzeum igazgatója „A határ átjárhatósága, kapcsolati csatornák az osztrák–magyar határon” témát vázolta fel a sötétségben ülő hallgatóság számára, hiszen már az előző előadás alatt, a Szombathelyre lecsapó viharos esőzés miatt elment az áram az egyetem épületében, ahogy a város nagyobb ré-

szére is sötétség borult. Tóth Imre bemutatta, hogy a vasfüggöny kiépülésével miként szakadtak meg, majd annak átalakításával, átjárhatóbbá válásával miként szövődtek újra az osztrák–magyar határ menti kapcsolatok. Az 1960-as évek elejétől az átjárhatóbb államhatár egyértelműen pozitívan hatott a határ menti lakosság attitűdjére.

A csütörtöki nap záró előadásában dr. habil. Slachta Krisztina történész a Vasfüggöny halálos áldozatairól, illetve a kutatási nehézségekről beszélt. Előadása elején kiemelte, hogy nincs pontos ismeretünk az 1945–1989 közötti időszakban átszökött, elfogott, vagy menekülés közben életüket vesztett áldozatok számáról, sőt ennek teljesebb rekonstruálására már nem is lát esélyt. Slachta Krisztina bemutatta a számos kutatási problémát felvető nemzetközi projekt eredményeit és megállapította, hogy az áldozatok túlnyomó többsége nem fegyverhasználat következtében halt meg, hanem a határsértés során más tragikus körülmények között.

A péntek délelőtti német nyelvű szekciót dr. Daniela Apaydin, a bécsi Institut für den Donaauraum und Mitteleuropa tudományos munkatársa nyitotta meg az „Állítsd meg Nagymarost! Egy határátkelés története” című előadásával. A fiatal osztrák történész–újságíró arra hívta fel a figyelmet, hogy a 1970–1980-as évek természetvédelmi–zöld mozgalmaival összefonódó társadalmi és politikai mozgalmak nem álltak meg az államhatároknál. Az előadás kitért a civil kezdeményezésű utcai tiltakozások, a Duna Kör, valamint az illegális szamizdatsajtó szerepére is.

Dr. Ursula Mindler-Steiner a Grazi Egyetem történésze burgenlandi zsidó kisebbség történetét vázolta fel előadásában. Ebben az összefüggésben hangsúlyozta a helyi zsidó közösség egyediségét, amely

évszázados településhagyományokra tekinthetett vissza. Aminek az 1938. évi Anschluss utáni tragikusan gyors kiűzésük és elpusztulásuk vetett szomorú véget.

A konferencia záró előadását dr. Takács Dóra, az ELTE BDPK nyelvésze tartotta „Rechnitz, mint az emlékezés helye a korabeli osztrák irodalomban” címmel, amely a Soá egy elhallgatott burgenlandi történetének eredt a nyomába. Takács Dóra előadásában egy kis burgenlandi falura, Rohoncra szegeződött a figyelem, amely a kollektív elnyomás, a párbeszéd és a diskurzus hiányának szimbólumává vált Közép-Európában. Az előadás azokkal a kortárs szerzők műveivel – Elfriede Jelinek, Sacha Batthyány és Eva Menasse – foglalkozott, amelyek a trauma feldolgozását és a tartós csend motívumát helyezték történeteik középpontjába.

A konferencia előadásai mellett csütörtök délután még egy nagyszabású kiállítás megnyitóra is sor került. Az osztrák és magyar Interreg-projekt keretében létrejött „border(hi)stories” című vándorkiállítás az osztrák–magyar határvidék 20. századi történetét mutatta be korabeli fényképek és háromnyelvű – német, magyar és angol – szöveges magyarázatok segítségével. A 34 roll up-os kiállítást az egyetem aulájában helyezték el, ahol Lenkai Nóra, az ELTE SEK rektori biztosa köszöntötte a nagy számban megjelent vendégeket.

A kiállítás megnyitóhoz kapcsolódott egy pódiumbeszélgetést is, amely a közép-európai határon átnyúló tudományos és kulturális együttműködések lehetőségeiről szólt. A téma sokszínű megközelítését biztosította a pódiumbeszélgetés nemzetközi összetétele is. A hallgatóság Murber Ibolyát és Daniela Apaydint már a konferencia előadóiként is megismerhette. Dr. Gerhard Baumgartner, osztrák történész a „border(hi)stories” kiállítást létrehozó

Interreg-projekt vezetőjeként beszélt sok évtizedes tapasztalatáról. Christian Autengruber pedig a budapesti Osztrák Kulturális Fórum jelenlegi igazgatójaként számolt be közép-európai kultúra- és tudástranszfer aktuális lehetőségeiről és nehézségeiről. Murber Ibolya tapasztalatai szerint a mai egyetemi hallgatók kevés tudással rendelkeznek a Szombathelytől mindössze 10 km-re fekvő Burgenland történetéről, így nagy jelentőségük van az ilyen határon átívelő tudományos és kulturális rendezvényeknek. Gerhard Baumgartner szerint pont ezért fontos a most megnyitásra kerülő kiállítás is, hiszen nemcsak a mainstream történelmi ismeretek, mint például „Sissy és Ferenc Jóska”, hanem a tragikus történelmi események – Trianon, holokauszt – bemutatására is vállalkozott. Daniela Apyadin úgy vélte, hogy a határ közelében élők esetében jelen van az érdeklődés a határrégió törtével kapcsolatban, azonban minél in-

kább távolodunk a határtól, annál inkább csökken ez az érdeklődés. Miközben az mellett érvelt, hogy pont az ilyen kétoldalú rendezvények segíthetik elő azokat a személyes kapcsolatokat, amelyekre építve az államhatárokat átívelő közös párbeszédet és együttműködéseket lehet alapozni. Christian Autengruber kifejtette, hogy a közép-európai együttműködéseket ugyan még mindig nehezítik nyelvi akadályok, azonban fontos szerep hárul azokra a tudományos és kulturális szereplőkre, akik képesek szélesebb közönséget megszólítva, közérthetően bemutatni az intenzív tudományos és az értékes kulturális eredményeket is. A budapesti Osztrák Kulturális Fórum igazgatója örömet fejezte ki, hogy szerencsére több ilyen multiplikátor feladatot is felvállaló szereplő van, akik tevékenységét nagyon szívesen támogatják, ahogy ezt a rendezvénysorozat is.

A 3 napot felölelő intenzív tudományos tanácskozást követően a konferencia résztvevői és néhány szombathelyi egyetemista péntek délután – a csendes eső ellenére – egy tanulságos kirándulásra indult Rechnitzre. Paul Gulda, az osztrák REFUGIUS egyesület vezetője kalauzolta vissza a jelenlévőket az 1945. márciusi tragikus események színhelyére, a rohonci Batthyány–Thyssen-kastélyhoz tartozó uradalomra. Feltételezhetően az ún. „keresztpajta” (Kreuzstadl) közelében 180 magyar, Kőszegről átvezényelt munkaszolgálatos zsidót végeztek ki egy éjszaka alatt, a tettesek személyét és a tömegsír helyszínét azóta is homály fedi. A tragikus és szégyenletes rohonci események felidézése és a konferencián felvetődő újabb kérdések is arra hívták fel a figyelmet, hogy még számos feltáratlan aspektusa van az elmúlt évszázad osztrák–magyar kapcsolatainak, és még bőven van teendője a témával foglalkozó szakembereknek.

(Fotók: Kleinhappel Miklós, 2022.)

Horváth N. Zsolt

I. „Mindentudás” meséi felnőtteknek.

A VAS MEGYEI TIT EGYESÜLET
KONFERENCIÁJA.
SZOMBATHELYI KÉPTÁR,
2022. SZEPTEMBER 14–16.

„Helyesen szólni, Révai; szépen, Kazinczy; műszabatosan - Bugát Pál tanította a nemzetet” – így fogalmazott Toldy Ferenc a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat alapítójának búcsúztatóján. Ezen elv mentén a Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat tagjaként elkötelezett a tudomá-

nyos ismeretterjesztés több mint 180 éves hagyománya mellett, s keresi azokat az utakat, amelyekkel ezt a gondolatiságot a 21. században is meg tudja őrizni.

A korábbi években, az egyéb szakmai profilok mellett, a TIT-szervezettől nagybárá független okok miatt, teljesen háttérbe szorult tudományos ismeretterjesztés. Az internet korában úgy tűnt, nincs létjogosultsága az ismeretterjesztésnek, hiszen a világhálón minden ismeret csupán egy kattintásra van, így a tudományos ismeretterjesztésnek is újra kellett definiálnia magát. Ennek érdekében új alapokra helyeztük az előadások logikáját, abból indultunk ki, hogy az ismeretterjesztés új útja a híd szerep betöltése a mindennapok tudása és a tudományok világa között: tudományról közérthetően.

Nemcsak a hagyományos értelemben vett előadásoknak adtunk új lendületet, hanem a Covid járvány miatt, online változatban is új utakat kerestünk. Így, a „Mindentudás” Meséi Felnőtteknek sorozat megjelent, az ezt a célt szolgáló VasiTITTV programjaként. A www.janusmutargyklinika.hu oldalon, a 2020. évi kezdetektől napjainkig figyelemmel lehet kísérni eddigi tevékenységünket. Emellett – hagyományteremtő szándékkal – új lendületet kívánunk adni a szakmailag megalapozott ismeretterjesztésnek, s ennek érdekében a Magyar Tudomány Ünnepe program sorozat mintájára életre kívánjuk hívni konferenciánkkal a Magyar Ismeretterjesztés Ünnepét, amely jelenleg lokális kezdeményezés, de bízunk benne, hogy kinőheti magát országos programsorozattá, s a Magyar Tudomány Ünnepeinek „kistestvére” lehet.

A 2022-ben szeptember 14–16-án megrendezett I. Mindentudás Meséi Felnőtteknek konferencia előadások sorával emlékezett meg az eddig megtett szakmai útra. Az előadók és előadások válogatásánál sem tudományterületi, sem életkori korlátot